

Андрій Терещук, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті йдеться про найбільш поширені проблеми трудової підготовки учнів загальноосвітньої школи. Компетентнісний підхід розглядається як один з можливих шляхів модернізації технологічної освіти учнів основної та старшої школи.

Постановка проблеми. Поява освітніх систем на основі компетентнісного підходу викликала за останні роки хвилю ентузіазму в дисертаційних дослідженнях, а також багато проблем у шкільній практиці особливо у справі трудової підготовки учнів загальноосвітньої школи.

Більшість питань з використання компетенцій у навчанні випливає з існуючих суперечностей, суть яких полягає у тому, що формування в учнів компетентностей потребує перегляду традиційних методик навчання, розвитку у них творчого та критичного мислення, що є новим і незвичним для трудового навчання, оскільки потребує широкого застосування педагогічних технологій та відповідного перегляду змісту трудового навчання.

Варто відзначити, що компетентнісний підхід необхідно розглядати не лише як вимогу часу, а як один з можливих шляхів подолання проблем вітчизняної освіти. Серед таких проблем найбільш актуальною є *неспроможність учнів, які на “відмінно” засвоїли теоретичні знання та практичні вміння, застосовувати ці знання та вміння на практиці для розв’язку конкретних життєвих чи проблемних задач*. Лише засвоєння знань та вмінь є недостатньою умовою для формування у майбутньому успішного фахівця своєї справи, який буде використовувати здобуті знання у власному професійному житті. Для вчителя-практика компетентнісний підхід повинен замінити “Що знають учні?” на “Чи знають учні як це зробити?” і відповідно – не “Що вміють учні?”, а “Як вони працюють?” “Яких результатів досягають?”, “Як взаємодіють один з одним та з учителем?”. Інакше кажучи перед учителем постає завдання *перевести* учня в статус суб’єкта власного процесу пізнання, відмовитися від постійного контролю за процесом засвоєння знань, і перенести свою увагу на організацію *діяльності учнів*, педагогічної взаємодії з ними. Отже, методичною проблемою для вчителя є те, що компетентності неможливо формувати в умовах по-

відомлення учням готової системи знань. Також неможливо їх формувати і традиційним шляхом, як формували вміння та навички – через репродуктивний характер навчання – під час виконання вправ. Традиційна модель навчання, за якої учні вивчають готову систему знань і на її основі формуються відповідні вміння, – стійкий стереотип, який склався за останні десятиріччя, і який на превеликий жаль, підкріплений змістом сучасної навчальної програми. Так, наявність у програмі з трудового навчання, обов’язкових вимог, що повинні знати і вміти учні (причому учнів ніхто не питав хочуть вони це знати і вміти чи ні?) вже заздалегідь руйнує особистісно орієнтований підхід і, очевидно, не дає можливості формувати в учнів компетенції. Таким чином виникає суперечність – програма як документ, який учитель повинен виконувати, створює всі умови для реалізації лише репродуктивних методів навчання, разом з тим у її змісті є елементи проектної технології, яку засвоїти традиційними методиками навчання практично неможливо. На практиці виходить, що учні знають, що таке проектування але у більшості випадків, як проектувати не знають і не вміють.

У межах однієї публікації чи навіть науково-дослідної роботи неможливо повною мірою дати учителю вичерпні рекомендації стосовно компетенцій. Водночас всебічне обговорення цієї теми є нагальною необхідністю, оскільки розвиток сучасних технологій уже давно випереджає зміст навчальних програм – як діючої, так і тих, що залишилися в минулому. Яку б нову програму сьогодні не запропонували учителю, вона буде копіювати одну з тих, що вже були, і ґрунтуватись на ідеях репродуктивного навчання. Трудове навчання учнів залишається затиснутим у жорсткі рамки стереотипів, які склались десятиріччями і до яких всі ми звикли. Очевидним також є і те, що наш предмет вже тривалий час “рухається” у замкнутому колі, коли практична робота перетво-

рюється на самоціль, а ті уміння та навички, які формуються в учнів є штучними і прив'язаними лише до цієї практичної роботи, а не до основ сучасного виробництва чи основ однієї із сучасних технологій. Такий стан речей у трудовій підготовці не має нічого спільного, ні з компетентнісним, ні з особистісно орієнтованим чи проектним підходом у навчанні.

Усебічне обговорення та розуміння проблем, що лежать в площині не лише професійної компетенції, але й тих компетентностей, які учні мають набувати на уроках трудового навчання, і з якими вони прийдуть до старшої школи, може дати можливість більш швидко та якісно визначити стратегічні напрями реформування технологічної освіти в Україні.

Мета статті – визначити зміст компетенцій для технологічної освіти, з'ясувати, що будемо, власне, розуміти під компетенціями та компетентністю; якими вони мають бути – технічними чи технологічними?

Перед тим, як визначити власне бачення щодо компетенцій, звернемось до зарубіжного досвіду розв'язання даної проблеми.

Дослідження компетентнісного підходу в освітніх системах європейських країн триває не одне десятиріччя. Так, вчені країн Європейського союзу, зокрема Р. Бадер, Б. Оскарон, А. Шелтен, Д. Равен та американський педагог Е. Шорт ще у 80-х роках минулого століття провели теоретичне та наукове обґрунтування таких понять, як: “компетенція”, “компетентність”.

Офіційним початком дослідження та практичного впровадження компетентнісно-кваліфікаційної моделі навчання вважають 1996 рік, коли це було проголошено у Доповіді Міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти для XXI століття “Освіта. Прихований скарб”. У відомій доповіді Жака Делора було сформульовано чотири принципи, за якими має розвиватися освіта: 1) навчитися жити разом; 2) навчитися отримувати знання; 3) навчитися працювати; 4) навчитися жити. Наведені принципи мають узагальнювальний характер і відображають ті соціально-економічні проблеми, які постають перед європейською спільнотою – об'єднання та розширення ринків праці, швидке зростання рівня міграції, старіння населення тощо.

Крім вищенаведених компетентностей, з'являються так звані “ключові”, які були проголошені Радою Європи і є більш конкретизованою моделлю компетентнісного підходу в освіті. Так, зокрема, акцент в ключових компетенціях ставиться на практичне засвоєння знань, відхід від традиційного підходу у навчанні “знаю, що” і перехід до компетентнісного – “знаю, як”. Крім того,

Рада Європи запропонувала власні компетенції – це 1) політичні та соціальні компетентності; життя у багатокультурному суспільстві; 2) володіння усним та письмовим спілкуванням; 3) компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; 4) здатність навчатися протягом життя [1; 2].

Підсумовуючи все вищевикладене, можна відзначити, що актуальним для європейської освіти є формування у молоді людини не стільки певного об'єму знань, як умінь знаходити та застосовувати знання на практиці для успішного життя в полікультурному суспільстві.

Аналіз наукових публікацій з питань зарубіжного досвіду сучасної освіти показує, що компетентнісний підхід необхідно розглядати лише у єдності з тими проблемами, з якими живе суспільство. Єдиного та обґрунтованого переліку компетенцій не існує, та й, очевидно, не може існувати, оскільки компетенції – це, перш за все, замовлення суспільства до підготовки його громадян. Тому вбачаємо за необхідне не стільки копіювати європейські підходи, як віднайти власні, які б відбивали вітчизняний досвід та сьогодішні проблеми, що постають перед українською освітою і, відповідно, суспільством.

У вітчизняній науковій літературі склався такий підхід, коли поняття “компетентність” та “компетенція” розглядають як синоніми. Досить часто дослідники вживають лише одне з вказаних понять, або ж обидва, як однакові за змістом. Також існує думка, що поняття “компетентність” не містить чогось нового чи принципово нових компонентів, які входять в поняття умінь та навички.

Такі розбіжності, частково, пояснюються тим, що поняття “компетенція” та “компетентність” зустрічається на різних рівнях аналізу залежно від галузі педагогічної науки, де відбувається дослідження вказаних термінів. Найбільш ґрунтовно компетентність розглядається у працях І.А. Зязюна, Є.Н. Пасічника, С.О. Сисоєвої та багатьох інших передовсім, як складова професійної освіти. Психологічні аспекти компетентності досліджують В. Аніщенко, І. Бех, В. Ковальчук, О. Овчарук та інші. Переважна більшість науковців (О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський та ін.) стверджують, що терміни “компетенція” й “компетентність” є близькими за значенням, проте все ж таки неоднаковими. Так, А. Хуторський розкриває поняття “компетенція” як “сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які задаються відносно певних предметів і процесів, та які необхідні, щоб якісно продуктивно діяти відносно

них”. А під поняттям “компетентність” він має на увазі “володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до неї та предмету діяльності” [6, 60].

Уточнюючи свою думку, А. Хуторський підкреслює, що під компетенцією йдеться про попередньо задану вимогу (норму) до освітньої підготовки учня, а під компетентністю – про вже сформовану його особистісну якість (сукупність якостей) та мінімальний досвід у певній галузі діяльності. Отже, можна сказати, що “компетентність передбачає мінімальний досвід застосування компетенції” [6, 61].

За поділом змісту навчального матеріалу розрізняють три рівні компетенцій: *ключові* (загальний зміст освіти), *загальнопредметні* (охоплюють коло предметів, наприклад, освітньої галузі) та *предметні* (для конкретного навчального предмету) [7].

Найбільше уваги, з боку українських вчених, приділяється ключовим компетенціям. Так, за результатами науково-дослідницької діяльності групи вітчизняних науковців розроблялись теоретичні і прикладні питання запровадження компетентнісного підходу в освіту України (кер. О. Савченко; Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубочава). У результаті запропоновано такий перелік ключових компетентностей у навчанні: навчальні (уміння вчитися); громадянська; загальнокультурна, інформаційна; соціальна; здоров’язберігаюча, які деталізуються в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами учнів [3, 409].

Визначаючи поняття “технологічна компетентність” ми спиралися на визначення понять “компетенція”, “компетентність”, які проводять у своїх дослідженнях О. Савченко, О. Пометун, А. Хуторський. Крім того нами було виокремлено основні чинники, які визначають та обґрунтовують зміст технологічної компетенції, і серед них основними є наступні.

По-перше, це швидкий розвиток сучасних технологій. Сучасні технології розвиваються настільки швидко, що життя людини можна назвати технологічним. Інакше кажучи, *провідним видом діяльності людини під час розв’язання життєвих та виробничих завдань є технологічний підхід* – аналіз проблеми чи завдання, вміння визначення цілей і знаходження нестандартних шляхів їхнього досягнення за допомогою проекту власних дій.

Засвоєння учнями сучасних технологій створює низку проблем. Так, технології є численними

і мають достатньо високу наукову ємність, яка постійно зростає. Приріст нових знань у галузі сучасних технологій не дає змоги проводити ефективну підготовку учнів лише на рівні знань та вмінь. Саме тому в основу змісту трудової підготовки учнів необхідно закладати не технічні об’єкти та операції із технічними знаннями, поняттями і вміннями, а технологію (наприклад *проєкту*), в основі якої мають бути відповідні *технологічні компетенції*.

По-друге, це виробнича діяльність людини. Виробнича діяльність людини зазнає кардинальних змін у зв’язку з розвитком наукових розвідок людини у різних напрямках її взаємодії з природою. Виробництво характеризується не лише створенням матеріальних об’єктів, а й наданням певних послуг, створенням інтелектуального продукту. Проведені дослідження переконливо засвідчили, що розвиток суспільного виробництва нерозривно пов’язаний із розвитком проєктної діяльності людини як одного з провідних факторів, який визначає розумову діяльність людини на виробництві що домінує над фізичною працею. Тому необхідно підкреслити, що наповнюючи зміст поняття “технологічна компетентність”, узагальнюючи для будь-якої галузі сучасного виробництва, вважаємо проєктну діяльність та відповідне оволодіння проєктною технологією.

Ураховуючи вказані чинники та беручи за основу визначення, обґрунтовані вітчизняними науковцями (О. Савченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук та інші), а серед зарубіжних – А. Хуторським, ми пропонуємо таке тлумачення понять “технологічна компетенція” та “компетентність”.

Технологічна компетенція – наперед задана соціальна норма до трудової (технологічної) підготовки учня, яка є необхідною умовою його продуктивної діяльності у певній сфері виробничої діяльності.

Технологічна компетентність – це сукупність особистісних якостей учня, які обумовлені досвідом його проєктно-технологічної діяльності. Інакше кажучи, технологічна компетентність – це мінімальний досвід учня в певній сфері перетворювальної діяльності, в основі якої лежить його власний проєкт та його особистісне ставлення до предмета цієї діяльності.

На нашу думку, вказані визначення можна віднести до предметів, які об’єднані в освітній галузі “Технологія”.

Підсумовуючи, можна зазначити, що компетентнісний підхід включає вміння учня на основі набутих ним знань розв’язувати проблеми, які виникають у різних ситуаціях. Отже, завдання на-

